

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
ОДЕЉЕЊЕ ЈЕЗИКА И КЊИЖЕВНОСТИ
ОДБОР ЗА ОНОМАСТИКУ

ОНОМАТОЛОШКИ
ПРИЛОЗИ
XVII

Примљено на скупу Одељења језика и књижевности, од 22. јуна 2004. године, на основу реферата проф. др Недељка Богдановића, академика Милке Ивић, редовног члана САНУ, Александра Ломе, дописног члана САНУ, и Слободана Реметића, дописног члана АНУРС

Уређивачки одбор

академик Милка Ивић, редовни члан САНУ, Александар Лома, дописни члан САНУ, проф. др Мато Пижурица, Слободан Реметић, дописни члан АНУРС, и проф. др Љиљана Црепајач

Главни уредник

МИЛКА ИВИЋ

БЕОГРАД

2004

Закључимо овај кратак приказ констатацијом да „Атлас старолужичких топономастичких типова“ даје веома вредне податке, често раније од оних којима располажемо за друге словенске језике (записи топонима већ од IX в.), и да су ти подаци у њему узорно обрађени, уз пуно уважавање језичког развоја, а посебно историјске фонологије, и прегледно речнички и картографски представљени. Досад објављене свеске имају високу употребну вредност за веома широк круг славистичких истраживања, и можемо само пожелети ауторском тиму, а и себи самима, да и наредне, у којима треба да буду обрађени преостали типови топонима изведених од личних имена и оних са апелативном основом, излазе истим, завидним ритмом и нају нам се ускоро на радним столовима.

Љубица Станковска, *Македонска ојконимија*, *Метаморфоза*, Скопје, книга прва 1995 (370 стр.), книга втора 1997 (398 стр.), *Топонимије со суфиксот -ица во Македонија*, Институт за старословенска култура, Прилеп / Книгоиздателство „Матица Македонска“ Скопје, Скопје/Прилеп 2001, *Суфиксиие -јь, -џь, -ѝ во македонската топонимија*, Институт за старословенска култура, Прилеп 2002.

Четири књиге Љубице Станковске објављене у раздобљу од седам година пружају досад најпотпунији увид у македонску топонимију, не само у савремену и историјску грађу него, са извесним ограничењима, и у релевантну литературу.

Прве две књиге посвећене су ојконимима, тј. топонимима у ужем смислу речи, именима насељених места, градова и села. У првој их има 210, у другој 205, распоређених азбучним редоследом, који се не наставља из прве књиге у другу, него у свакој тече од почетка до краја азбуке; сходно томе, свака књига на крају садржи посебну лексичко-семантичку класификацију и индекс у њој размотрених имена.

Друге две књиге настале су у склопу пројекта „Топоними као споменици културе“ при прилепском Институту за старословенску културу. Посвећене су појединим творбеним типовима, а укључују и микротопонимску грађу. Прва од њих обрађује 4580 топонима и микротопонима на *-ица*, који су најпре наведени азбучним редом уз етимолошки коментар, а затим је дата њихова подробна лексичко-семантичка класификација зависно од деривационе основе, именске, придевске или глаголске, посебно су издвојени случајеви где је овај суфикс удружен са другима („полиморфемни суфикси“), предлошке конструкције, топонимске синтагме и сложенице. Закључно поглавље резимира топонимска значења суфикса *-ица*. И ова књига има исцрпан индекс.

Књига посвећена (микро)топонимима на *-јь, -џь* и *-ѝ* обухвата 1786 имена. Концепцијски је слична са претходнима, у том погледу што главном делу уобличеном у виду етимолошког речника следи семантичка класификација (али овде нема индекса). Територија захвата је шира од граница данашње Републике Македоније и обухвата и суседне делове Бугарске (Пиринску Македонију), Албаније и Грчке, у овом последњем случају, додуше, не само словенске топониме из Егејске Македоније него и из других делова Грчке (Беоти-

Највише је ипак проблема (не само код Станковске, него уопште, уп. оно што је доле речено поводом књиге Хh. Ylli-ја) са дешифровањем турских записа. Име села код Струге у дефтерима чита се *Бохун*, а у домаћим изворима и на терену је *Поум*, алб. *Rohit*, очито **Pod-xьlmtь* са $у < л$ (у основи исправно СТАМАТОСКИ 1990, 210), но Ст. узима читање турских потврда здраво за готово и тумачи га као њ-посесив од (непо-тврђеног) ЛИ *Бохун*, остављајући нејасно како се од XVI в. почетно б- могло обезвучити и превиђајући чињеницу да се арапски знакови за /б/ и /п/ разликују само дија-критицима, па се у дефтерима безброј пута чита б за словенско њ. На стр. 136 Ст. наводи да се име истог села у једном турском попису пише *Добрунишиџа* а у другом *Добро-нишиџа*, али да ту не може бити никакве разлике у запису, јер арапско писмо има исти знак (у латиничној транскрипцији *w*) за /о/, /у/ и /в/, а читање једног, другог или трећег гласа на датом месту је (неретко произвољан) избор издавача. Најчешће ће и група *оу*, *еу* бити предана само једним знаком *w*, тако да иза читања имена села у данашњој сев. Грчкој *Ослоха* / *Услоха* стоји, готово сигурно, **Ослоуха* или **Ослеуха*, уп. *Ослеуша*, вис на пл. Тари, од надимка **Ослоух* „магарећих ушију“ (Ст. 292 претпоставља ЛИ *Ослох* као хипокористик од *Ослав*).¹¹ Назив улице у Штипу записан у тур. дефтеру из 1570–73. „Мираморија“ треба читати *Мрамор(и)ја*, наиме, ту је *-и-* између *м-* и *-р-* убачено у складу са правописном конвенцијом по којој реч у турском и арапском не може почињати сугласничком групом. Реч је о улици поплочаној мрамором, или у којој су живели клесари („мраморници“), и нема никаквог основа за реконструкцију ЛИ **Миромор* „онај који (или кога?) умара мир“ (тако Ст. 253).

Оно што је поред историјских помена често од пресудног значаја при тумачењу топонима јесу паралеле, тј. подударне или сличне формације другде посведочене. Ту је Ст. издашна при навођењу личних имена којима поткрепљује своје антропонома-стичке реконструкције, али неретко пропушта да укаже на формално и просторно бли-ске паралеле самим топонимима које тумачи, без обзира на то што је добар део тих имена већ дискутован у релевантној литератури, укључујући наслове које је Ст. сама користила. Тако на стр. 61 за *Брзешиџа* не упућује на *Брзеће* у јз. Србији, на 170 за *Збажде*, *Згошиџа* на *Збуће* и *Згошиџа* у Босни (уп. ОП 10, 16), на 330 за *Радоб'жда* на *Радобуџа* у зап. Србији. У случају топонима *Радима* (329) можда би јој примери за формацију **Radim-jь* / *-ја* / *-је* широм словенског света које наводи RESPOND 1983, 117, укључујући херцеговачку *Радимљу*, помогли да се ипак определи за *ј-*посесив, а не за придев на *-ь*, какав ми се у овом и у многим другим случајевима не чини верова-тан; но тиме долазимо на главни проблем.

Већ обједињавање придева на *-јь* са онима на *-џь* методолошки је проблема-тично, јер се ради о две формације различитог ие. порекла, чије су функције у словен-ском биле прилично јасно разграничене (уп. ОП 13/1997, 19 д., ОС 58), што се, уоста-лом, види већ из чињенице да је овај други тип образовања остао продуктиван до да-нашњег дана, док је онај први у свим словенским језицима рано изашао из употребе, тј. данас и неких петсто година уназад могуће је начинити име типа *Вучји њоџок*, али не и *Вуч њоџок*, него само *Вуков*.¹² То практично значи да се у овој књизи мешају врло стари *ј-*посесиви са бројним младим топографским синтагмама где је први члан при-дев на **-џь*. Уз то између њих није увек јасно спроведена дистинкција, било формал-на, као у горенаведеном случају *Влчје њолане*, било функционална, као у тумачењу то-

¹¹ Уп. ниже у приказу Ylli-јеве књиге *Zleushë*.

¹² Припадање изражено суфиксом *-јь* по правилу је индивидуално, али изузетак чине неке изведенице од апелатива на *-џь*: *џрџџьџь* „крчилац“, *чрњџьџь* „калуђер“, тј. *Трејча*, *Чрнче* не треба схватити као „Требчево / Чрнчево село“ (тако Ст. 395, 426), него као „село требаца, чрна-ца“ (уп. П. Ивић у ОС 22 д. s.v. *Гуча*).

понима *Бојмија* 47 д. и хидронима *Малаија* 238, при којем се узима да је -*вјъ* могло служити за извођење посесива од личних имена.¹³

Ако постављајући на исту раван *j*-посесиве и придеве на -*вјъ* Ст. иде стопама Јордана Заимова (ЗАИМОВ 1973,¹⁴ проширење захвата на образовања суфиксом -*ъ* представља ауторкину иновацију. Не мора и не може сваком, макар био добар зналац словенске творбе, бити одмах јасно шта се у наслову мисли под „суфиксот -*ъ*“. Просто речено, то је могућност придевске употребе именица, каква је позната и добро посведочена у случајевима када су други део сложеница. Тако према глава имамо *двоглав* (*врх*), *двоглава* (нпр. *неман*), *двоглаво* (*шеле*), према *рог* — *крњорог* (*јарац*), *крњорога* (*коза*), *крњорого* (*јаре*), према *зуб* — *безуб*, *безуба*, *безубо*.¹⁵ У свим таквим случајевима ради се о придевским („бахуврихи“) сложеницама дескриптивног значења. Међутим, теза коју заступа Ст. гласи да су наведене и друге, мање-више све именице, просте или сложене, укључујући лична имена, могле функционисати као присвојни придеви. Она тумачи да је врх *Вишеглав* добио име по неком човеку званом **Вишеглав* (87), а не по томе што има више главица. Ороним *Крнорог* она не схвата описно „врх налик на окрњен рог“, него као посесив „Крњорогов врх“, тј. вис би био назван по човеку који је носио име (надимак) *Крнорог* (206). Име села у Грчкој *Зомб* (*Ζόμβος*) не би изворно било метафора неког земљишног облика налик на „зуб“, него посесивна синтагма „Зубов (поток, хрид)“, тј. опет би епоним био неки човек, по имену *Зуб* (175). Овакав интерпретациони модел Ст. спроводи без икакве задршке. Практична последица таквог приступа је да се сасвим сужава простор за топониме засноване на апелативима. Тако се при тумачењу топонима *Рудине* (код Берата у Албанији) не узима у обзир истозвучни географски термин *рудина* „планински пашњак“ (= пољ. *reździna* < прасл. **rdina*), већ се узима да се место тако прозвало по неком човеку *Рудину* (351). Досад није изгледало спорно да бројне *Сџраже*, укључујући и три на тлу Македоније, означавају места где је некад била нека *сџража*, тј. стражарска постаја на важном путу или на граници, али сада Ст. инсистира да је свим тим местима кумовао неки носилац имена **Сџраж*.¹⁶ *Забий* се објашњава такође као посесив на -*ъ* од непотврђеног ЛИ **Za-byть*¹⁷ (169), не узимајући у обзир с.-х. *зabий*, -*и* „забачено место“ (а ни тур. *zabit* „официр, полицајац“). Топоним *Почей* даје повод реконструкцији антропонима **По-чей* од глагола *чейити* „ширити, отварати, смејати се, грабити“ (311), премда је *йочей* иначе термин из области крчења шуме (искрчити на *йочей* значи поводити и пањеве).¹⁸ Име делу села Челопек код

¹³ Овај други Ст. своди на **Малахија* (*река*) и тумачи као посесив изведен суфиксом -*вјъ* — без палатализације *x* пред *ъ* — од ЛИ **Малах*, хипокористика од *Маломир*, *Малорад* (238), превиђајући да је *Малахија* хебрејско име старозаветног пророка, које се давало код хришћана у средњем веку. За *Бојмија* в. ЗРВИ 38, 95.

¹⁴ Оправдану примедбу на такву концепцију Заимовљеве монографије ставља Станислав Роспонд (Rospond 1983, 14). Ту књигу не налазимо у списку литературе коју је Ст. користила, премда је од темељног интереса за њену тему.

¹⁵ Реч је, заправо, о суфиксу ие. -*о*-, -*а*- тематских придева; „суфикс -*ъ*“ није најсрећнија формулација, јер је то само наставак ном. и ак. мушког рода који је фонетски двозначан: може припадати и *о*- и *и*-основама типа *supъ* < **sūnus*, *sūnum*. У деривацији од именица *о*- и *а*-основа, које су дакако најбројније, тај суфикс био би, дакле, раван нули (-*∅*).

¹⁶ Био би то хипокористик од **Сџраж*мир; ни једно ни друго име није иначе оставило трага. Додуше, Ст. претпоставља са истим кореном у првом делу ЛИ **Сџрѣг*(*омир*), којим 376 д. тумачи *Сџрегойѣ* у Албанији, но како је посведочен тип *Прѣд(и)ѣоље* „предњи део поља (у односу на речни ток)“, ово би могао бити комплементаран назив „стражње поље“.

¹⁷ Пишемо га како сами сматрамо да треба; Ст. овакве реконструкције по правилу даје хилицом и без назнаке звездицом испред облика да он није нигде посведочен.

¹⁸ На Каблару има вис *Почейиња*. *Чейлес*, име ишчезлог села у околини Велеса, ако је иоле добро ишчитано из тур. записа, могло би се заиста доводити у везу са *чейити* и *лѣс* „шума“, али

Куманова *Деја* неће бити придев од ЛИ **Деј*, како то мисли Ст. 128, али би могло бити одраз термина *дѣл* „брдо“ у локалном говору, јер се на том терену спорадично јавља прелаз *-л > -ја* (ИВИЋ 1985, 118). И неки топографски термини на **-išče > -иштие*, мн. *-иштиа* нашли су се преведени у категорију патронимских ојконима на *-it'i*, како је то већ чинио Заимов (ЗАИМОВ 1965), који је и за то био оправдано критикован од Роспонда (ROSPOND 1974). Ст. им поврх тога мења граматичку дефиницију, проглашавајући их придевима. То што име села *Кучевиштиа* у Скопској Црној гори, стсрп. **Кљчевиџа** од најранијих записа доследно показује облик множине средњег рода не смета јој да га прогласи једином женског рода придева на *-ь* од патронимика **Кљчевиштиа Вьсь* „село Кљчевог сина“ (210 д.). На страну врло сумњива вероватност ЛИ **Кљче*, ваља знати да је овај топоним још 1957. Франце Безлај на Првом југословенском конгресу слависта у Београду убедљиво објаснио из прасл. **кљчѣти* „крчити“ (ЈФ 23/1958, 89), а да је ауторки својевремено указано да у чешким дијалектима постоји и потпуно подударно образовање, *klčovište* (пored *klčovisko*, *klčovina*, *klčenina*) у значењу „крчевина“,¹⁹ и да су, према томе, *Кучевиштиа* < **кљчевишча* напосто „крчевине“.²⁰ По истом шаблону, *Лешовиштиа* су по Ст. „село Летовог сина“ (218), мада је *лѣшовиштие* термин добро познат на словенском југу у значењу места за летњу испашу оваца, док би *Маковиш*, према њеном тумачењу на 238, био *ј*-посесив од ЛИ **Маковиш* — које би значило отприлике, „Господар муке“ (?!); подсетимо ипак да у слов. језицима постоји термин **makovišče* „место где расте или је растао мак“ који често долази и као топоним (ЭССЯ 17, 144), с.-х. *маковѣштие* у Вукову Рјечнику, село *Маковиштиа* у зап. Србији итд.

Новим интерпретационим моделом нису погођени само топографски апелативи, него и неки примарни придеви, који наједном постају вишесмислени, тако што им се уместо њиховог дескриптивног значења приписује улога секундарних посесива. *Тихо* *џоло* се тумачи као „Тихово поље“, *Нова (вьсь)* као „Ново село“ — иако је то описни назив за „ново село“ у опреци према „старом“, какав се среће широм словенског света (уп. ОП 16, 6) — *Лисо брдо* и *Лиси чукар* били би „лисичји“ висови (224), без обзира на много вероватнију могућност да је посредни прасл. придев **lyszь* „го, без растиња“.²¹

Читалац се мора упитати откуд ауторки уопште идеја о постојању такве придевске категорије, кад ње нема ни у једном познатом словенском језику, почев од старо-црквенословенског, који је најраније забележен, и то управо на тлу које улази у област истраживања ове књиге (уп. BRODOWSKA/HONOWSKA 1960, 204 дд.), кад — за разлику од посесива и патронимика на *-ъ* — поређење са другим индоевропским језицима не пружа основа да претпоставимо њено постојање у предисторијској, прасловенској фази језичког развоја, и кад је, на крају крајева, она већ са чисто теоретске тачке гледишта проблематична, јер извођење секундарних посесива од основне речи суфиксом *-o* имплицира изостанак једне елементарне дистинкције, односно постојање мноштва облика који означавајући нешто или некога истовремено исказују припадност томе нечему или некоме, нпр. име *Војнег* би у том случају поред самог Војнега могло индистик-

не преко личног имена, како то Ст. 422 д. чини, него преко колективног надимка својих становника **Чейи-лѣси* „крчиоци шуме“, (прасл.) тип *Кладоруби*.

¹⁹ По Малько 1974, 26.

²⁰ Ово једноставно и, по моме мишљењу, несумњиво објашњење изнео сам у дискусији уз реферат Љ. Станковске на Осмој југословенској ономастичкој конференцији априла 1990. године у Даниловграду; оно је доцније објављено, додуше, уз штампарске грешке, у ЈОК 8, 272, где и сам њен прилог (Станковска 1994), но у садашњој књизи она, на скоро две пуне стране посвећене овом имену, пропушта да ту моју сугестију помене (макар само да би је одбацила).

²¹ То важи и за топоним *Лиса* (222); што се пак тиче хидронима *Лиса*, *Лиса река* *ibid.*, ту пре имамо прасл. придев **lisъ*, али не у присвојном значењу „лисичји“, него у оном, у којем је посведочен управо у македонском „црвенкаст“, уп. ЭССЯ 15, 151.

тивно значити и његовог сина или унука — а ту се већ губи основни смисао антропономастичког именовања, који се састоји у разликовању појединих особа у ужем, најпре породичном кругу?²²

На овом путу којим је кренула — и, по нашем мишљењу, застранила — Ст. је ипак имала претходнике, које сама помиње. Из Увода ове књиге (стр. 9 дд.), а, можда још јасније, из њеног програмског реферата изнесеног на Осмој југословенској ономастичкој конференцији у Даниловграду априла 1990, види се да ју је инспирисао БОШКОВИЋ 1974, и доцнији на овај чланак надовезани радови Р. Маројевића (посебно МАРОЈЕВИЋ 1985, 1987). Први је у поменутом чланку изнео низ занимљивих идеја претежно на основу синхроне грађе, и део њих се у међувремену показао неоснованим у светлу историјских потврда; тако прва реч у *Драгоми До* није, како је он то мислио, одређени вид придева *Драгом* од истоветног личног имена, него окрњени облик *ј*-посесива *Драгомић* од ЛИ *Драгомил*, како то сведочи облик *Драгомић До*, посведочен почетком треће деценије XVI в. у турском попису (М. Пешикан у ОП 3/1982, 50). Што се тиче тезе МАРОЈЕВИЋ 1987 да је у синтагмама типа *Југовића мајка* први члан придев, она се развија већ о чињеницу да генитив није *Југовиће мајке* него *Југовића мајке*, и да у топонимији одговарајуће синтагме не гласе *Илиће куће* него *Илића куће*. Староруски обрти типа *а се чада кня(за) Володимирова Давыдов(и)ча* (id. 1985, 48) тешко могу поткрепити овакво тумачење; ту *Давыдовича* није придев у женском роду уз *чара*, него посесивни генитив патронимика у апозицији уз присвојни придев, уп. старосрпске обрте *Си камень Михаиловъ сына Стефана Жланка воеводе* у надгробном натпису ЗН 4921^о, *Ѕтоле на Дѣвнисіевѣ винограда Жидица* у омеђењу Раваничке повеље (В 521⁸, Б 92⁴⁶⁻⁴⁷). Но овде није место да подробно преиспитујемо Бошковићеве и Маројевићеве тезе и решавамо општи проблем постојања или непостојања посесива на -њ, него нас занима само њихово реално присуство или одсуство у топонимској грађи где их Ст. налази. Рекло би се да је она, широм отворивши та врата која су други тек одшкринули, пустила кроз њих у своју књигу додатну количину рецентног и неприпадајућег материјала, у чију су се масу утопили прави, старински *ј*-посесиви.

У ствари, њени „посесиви са суфиксом -њ“ највећим делом се без тешкоће тумаче као друга, нормалнија образовања. Већ смо поменули примере неизведених топографских апелатива (*Рудине* итд.) и примарних придева (*Лисо Брдо* итд.), но ту су се нашле и неке друге придевске формације:

— придеви на -њнь: за *Брани Дол* стр. 56 Ст. усваја Бошковићево тумачење (1974, 380) подударног топонима *Брњни Дњ* у Херцеговини као придева на -њ одређеног вида од ЛИ *Бран*, но већ чињеница да се исти лик јавља на два удаљена места указује на његов пре дескриптивног него посесивни карактер, по свој прилици **бранни* < **bornъnъjъ dolъ* „до који је предмет (земљишног) спора“, од прасл. **bornъ* „спор, сукоб“ уп. рус. *брань*, *бранный*.

— пасивни партиципи презента на -тъ и перфекта на -нъ: ороними *Видим Рид* и *Озрен*, *Озрем*, *Озрим* 282 д., такође објашњени на стр. 81 и на 282 д. из ЛИ, значе уствари „хрид, вис који се одасвуд види“ (за **ob-zъgитъ*, **ob-zъgѣнъ* уп. ОП 3/1982, 158 дд.)²³; слично ће *Скрчим* (такође ороним) бити **ис-крчим* (тј. *вис*, *брег*, *лес* „шума“)

²² У староиндијском постоји категорија секундарних посесива са суфиксом -*θ*, али се ту дистинкција према основној речи успоставља продуженим превојем (vrddhi) вокала или дифтонга у почетном слогу, често и променом нагласка, уп. патронимике вед. *Kānva-*, *Saucadrathā-* „Канвин (Канва-)“, Шуџадратин (*Sucādratha-*) син, потомак“. За образовања те врсте у словенским језицима в. SEB 2/2003, 271 дд., но могућих примера из антропонимског домена бар засад нема.

²³ Постоји, додуше, ЛИ *Озрен*, али доследно јављање у неизведеном облику мушког рода указује да је посреди увек описно употребљен трпни придев уз *вис*, *брег*.

Конечно, ваља допустити да се у својству топонима понекад јавља и неизведен облик личног имена у јединици, посебно ако је реч о митолошком или светачком имену. Ст. уопште не рачуна са таквом могућношћу: ороним *Перун* њој је нужно постао од **Перуњ рид*,³¹ а *Дуф* < *Дух* би био придев изведен суфиксом -џ од ЛИ **Дух* (153), но биће у праву Заимов и Дуриданов, чије мишљење сама тамо наводи, да је место понело име по цркви посвећеној Св. Духу.³²

Не желимо да се наша критика схвати као потпуно порицање придевског типа о којем је реч. У најмању руку, још од прасловенског (и праиноевропског) времена неке речи функционишу истовремено као именице и придеви (**zoltъ*, -a, -o поред **zolto* п. „злато“; **svinъ*, -a, -o поред **svina* / *svin'a* „свиња“).³³ Могућност постојања таквих (дескриптивних) формација у топонимији уочена је, на западнословенском материјалу, много пре Бошковића и Маројевића. Добар путоказ нашој ауторки био би чланак Бајерове (BAJEROVA 1957), да га је користила. Он би јој нарочито помогао при просуђивању топонима са именом дрвета у основи, где би се старинских придева те врсте можда могло и наћи.³⁴

Други начелни проблем ауторкине интерпретације лежи у слободи реконструкције словенских личног имена из топонима коју она себи веома често даје, препознајући у њима такве антропониме који не само да другде нису посредно нити непосредно посведочени, него као структуре напросто нису вероватни. Репертоар антропонимских основа и значења у њеним реконструкцијама раширен је преко оквира познате и вероватне (пра)словенске творбе, па нека тако реконструисана имена звуче доста чудно. Да невоља буде већа, Ст. их редовно пише без звездице, тј. као да се ради о посведоченим и реално постојећим ликовима.³⁵ И у неким случајевима када се решења која

дја вьсь. Нисам у стању да проверим може ли се, географски, радити о горепоменутој *Радоб'эди* турских пописа.

³¹ Тј. *хрид*. Анахроно делују реконструкције које повезују архаичну творбу *j*-посесива са младим фонетским ликовима као овај, где је испало *x*-.

³² Стр. 126 д. поводом *Девич* (3 пута), *Девича* Ст. разматра разне могућности антропонимске и митолошке мотивације, а нигде не узима у обзир просту могућност да ту *Дџвица* значи „Богородица“ и да *j*-посесив одатле означава неку Богородичину цркву или манастир или село које му је припадало, уп. на Косову манастир *Девич* са црквом посвећеном Богородици (ЗФФ 16/1989, 96; 98); исто важи за *Дивиче* 129.

³³ У том смислу Ст. исправно тумачи топониме *Свина*, *Свина Локва*, *Свина Јама*, *Свиња Река*, *Свињи Дол*. Заправо је прасл. назив животиње поименичени ие. придева **svino-* од *svi-* „свиња“. За овај тип уп. и П. Ивић у ОС 51 s.v. *луки*.

³⁴ Наравно, пошто се искључе неизведени облици јединице или множине апелатива (тип *Лийа*, *Лийе*) и колективи на -*вје* (тип *Лийје*), које Ст. све третира као придевска образовања.

³⁵ Нека од њих ваљало би писати не са једном, него са две или више звездица. Тако посредством грчког топонима Λεσοβίτη упознајемо *Лџсовиџа* „Господара шуме“, иако је већ Фасмер трезвено претпоставио у основи придев **lěsovitъ* (џ), истог значења и образован на исти начин као *шумовиџ* (218). Из хидронима *Безгаиџ*, *Безкакева Река* реконструише се ЛИ **Без-гаџ*, са другим делом од *гаџаџи* (питамо се зашто не добро посведочен надимак **Bezgat'ъ* „Безгаћ, Sansculotte“, у овом случају можда настао преосмишљењем од **без-гаџ*- „незагађен поток“?). Врх *вџџ* у Беотији било би од личног имена **Вран-нџџ* (96), творбено и семантички немогуће; пошто је то рани словенски нанос у Грчкој, ту В- вероватно стоји за словенско Б-, и треба поћи од *Брајонџ*, или још старије форме **Bratrnџџ*. Могло је бити бар мало задршке код реконструкције, на основу топонима *Драгонож(е)*, личног имена **Драгонож* са речју *нога* у другом делу (143); такво име је дабогме немогуће, али је већ запажено да -*нџџ*- зна прећи у -*ног-* (*Бабоножџи* < *Бабонџџи*, *Брајноножџи* > **Брајонџџи*, уп. Скок I 84 и ЗМСФЛ 42/1999, такође горепоменуте *Војноге* код Фоче. Збуњује извођење средњовековног међника из околине Куманова *Прибиславъ крѣсть* од ЛИ **Прибисал* (318 д.), кад се добро зна да су стсрп. посесиви на -*(л)аџ* изведени од имена на -*слав*, тј. овај назив просто значи „*Прибислављев крст*“ (Уп. доле у прика-

Ст. усваја чине могућим, требало би узети у обзир и алтернативна тумачења. Можемо се сложити да су *Преч*, *Преча*, у XVI в. *Прѣча* вероватно *j*-посесиви, али ми се у основни чини вероватнијим ЛИ *Прѣдѣць* (стсрп. *Прѣдиславъ* итд.) него **Прѣкъ* (тако Ст. 318). За *Нерашије* стварно долази у обзир ЛИ **Neratъ* (270), али је ваљало поменути и алтернативну могућност извођења од апелатива *nerasijъ*, можда у својству надимка.

Конечно, мора се указати на ауторкину тенденцију да из словенских језичких средстава тумачи и она имена која се са више вероватноће, или сигурно, могу сврстати међу алоглотске елементе, и те како присутне на терену којим се бави. *Гладоула* у повељи Константина Тиха Асена тешко може бити од *ad hoc* изнађеног ЛИ **Gledyly* од *ględati*, већ је много пре романизам³⁶. За Трооло, некад *Трохало* се од два објашњења која је понудила О. Иванова: гр. *τρόχαλος* „велики камен, облутак“ или ЛИ **Трохал* опредељује за ово друго, свакако мање вероватно, као, уосталом, и у случају међника у стсрп. повељи *Трохаль* (код Штипа), који чита *Трохаль* (395 д.). За *Туршел*, *Туршеља* упућује, додуше, на рум. *turtel* „смрека“ (које је, свакако, крајњи извор ових топонима), али не пропушта да као алтернативу конструише ЛИ **Tur-ŭ-el* од основе која је у *шур* „дивљи бик“. Име места (према контексту: виси) *Шоутуљ* из Душанове повеље ман. Трескавцу опет чита са *-љ* *Шушљ* и тумачи као *j*-посесив од хипокористика *Шуш* + *-ул* од **Шушбор* = стчеш. *Šutbor* поред *Ješutbor* (433), но посреди ће бити рум. придев са чланом *šutul* „шут“, тј. затупаст врх. *Жван* (тако од XVI в.) може бити *-јь* посесив од ЛИ *Жван*, како Ст. 158 помишља, али то име никако не може бити у вези са *Звони-мир* итд., од **zvъněti* нити са стчеш. *Zwan* (sic!),³⁷ а још мање са **žvati* „жвакати“, него је романски лик од *Joannēs* „Иван, Јован“ (уп. SKOK III 738), можда ипак неизведен облик по некој цркви Св. Јована. Да би се објаснио назив планинског врха јз. од Скопља *Крстѿовар* не мора се реконструисати ЛИ **Крстѿо-вар* са другим делом стсл. *варити* „чувати итд.“ (207), довољно је посегнути за добро познатим гр. *Χριστόφορος*. Име њиве у светогорској повељи XII в. (*ἀγρός*) *ὁ Ἀλμυρός* даје Ст. повода да реконструише слов. ЛИ **(Х)олмир* (284), а заправо је обичан грчки назив „слана њива“. На стр. 124 топоним *Дардаш*, *Дардас* тумачи као посесив од личног имена **Дардаш*, које изводи овако: *-дар* од *Божидар* + *-д* + *-аш*. Настрану то што се у конкретном случају ради о чисто албанском назвању (*Dardhas* „Крушчани“ од *dardhë* „крушка“ + суфикс етника *-as*), тешко је поверовати да је ЛИ **Дардаш* онако како га Ст. реконструише игде и икада постојало. За орониме *Мали Мучаљ* и *Мали Радомитъ* на тлу Албаније ваљало би проверити постоје ли и са придевом „велики“ или би, како ми се чини, ту први део био алб. *mali*, тј. *mal* „брдо“ са постпонираним чланом. У називу дела *Шаре Цер* *Пашина Планина* Ст. тумачи први члан као придев од *цер* „*Quercus cerris*“ (416 д.), но свакако треба писати *Церийашина ѿл.*, где је први део присвојни придев од турцизма с.-х. *черибаша* „цигански старешина, четовођа“, буг. *черибашија* „војни челник“ < тур. *çeri-başı* „старешина племена“ (уп. SKOK I 257), *-ѿ* < тур. *b* као у *ѿаша*.

зу Ylli-јеве књиге у вези са алб. *Gradisaliq*, тамо и о топониму *Безмишије*, који Ст. 29 д. тумачи као патронимик на *-it'i* од скраћене основе ЛИ *Безмир*).

³⁶ Тако га је тумачила већ К. Илиевска, ОП 1/1979, 62, где претпоставља изведеницу на *-ula* од лат. *glans, glandis* „жир“, у значењу „жировиште“. Треба додати да је таква изведеница, *glan-dula*, одиста постоји у латинском, али у значењу „жлезда“, и да њени одрази живе на Балкану у рум. *ghindură*, алб. *gëndër*, с.-х. *глундура*. Топоним је најпре могао постати метафоричном применом апелатива, уп. срп. покр. (у Подрињу) *жлезда* „рудно налазиште“ (РСА). Ст. рад Илиевске не помиње ни поводом овог имена (стр. 107), ни у вези са називом *Виргино брдо* / *Виргин* у Скопљу XIII–XIV века. Сама Ст. своди га на ЛИ **Virgin* латинског порекла у вези са *Virgilius, Virgilius* (стр. 84), док га Илиевска l.c., по мени, убедљивије, изводи од лат. *virgo, virginis* „Девница“, вероватно у значењу Богородице.

³⁷ Треба *Zvan*, од *zvati*.

У природи је приказа ове врсте да више скрећу пажњу на проблематичне детаље него што истичу оно што је прихватљиво и убедљиво. То не значи да ми је циљ био да оспорим вредност ове несумњиво значајне књиге. Напротив, сматрао сам овакав критички осврт неопходним управо зато што сам уверен да ће монографија Љубице Станковске постати незаобилазна у будућим истраживањима јужнословенске топонимије.

Xhelal Ylli, *Das slavische Lehngut im Albanischen*. 2. Teil Ortsnamen (Slavistische Beiträge, begründet von Alois Schmaus, herausgegeben von Peter Rehder, Bd. 395), Verlag Otto Sagner, München 2000.

Албански слависта који се усавршавао у Немачкој као стипендист фондације Alexander von Humboldt Џелал Или је у угледној минхенској едицији „Славистички прилози“ објавио, у два дела, синтезу посвећену словенским позајмљеницама у албанском језику, прву после већ класичне књиге Селишчева. Први део (објављен 1997) бави се албанском апелативном лексиком словенског порекла, а други, који овде приказујемо, словенским топонимима на тлу Албаније. У уводу дат је преглед ранијих истраживања и изнет властити методолошки приступ, укључујући проблематику извора и њиховог коришћења. Следећи, други сегмент књиге чини инвентар топонима, најпре у данашњим ликовима, а затим у историјским записима XV–XVI, где на првом месту стоји скадарски катастиг из 1416–17, а све остало су турски пописи. Средишњи део представља речник словенских топонима (стр. 85–197), коме следе картографски прикази њихове распрострањености у прошлости и садашњости. Завршно поглавље пружа класификацију словенских топонима по следећим категоријама: топоними од апелатива, од личних имена, од имена становника (тј. ојконими), хибридни топоними. Следе пописи њихових деривационих основа, апелативних и антропонимских, и кратак али врло занимљив осврт на најраније словенске трагове на албанском тлу и њихову географску распрострањеност, при чему критеријуме за идентификацију пружа вршење раних албанских гласовних промена (ротацизам, прелаз *s* у *š*) и невршење словенских (ликвидне метатезе, *ā* > *o*, замене полугласа, *y* > *i*, деназализације).

Илијев приступ је у целини објективан и трезвен. Ранију литературу (Селишчев, Заимов, Пјанка и др.) користи и наводи са потребним критичким отклоном. Његов властити етимолошки суд поуздан је у већини случајева зрелих за просуђивање. Има, додуше, доста и оних других, када пред нама стоји словенско име изобличено у албанским устима а без историјских потврда које би омогућиле расветљавање његовог изворног лика, или, још горе, када располажемо само историјском потврдом из турског пописа коју нисмо у стању да идентификујемо са неким именом познатим са терена или из неког другог извора. Имајући у виду познату непрецизност и вишезначност арапских графика, методолошки је проблематично ако се такви записи тумаче на равној ноzi са реално посведоченим топонимима, но ни Илијеви претходници ни сам Или нису одолевали том искушењу, уп. нпр. тумачења предложена на стр. 102 за „Delduzhda“ или на 155 за „Pokosovishte“.